

9η Διδακτική Ενότητα Η αλληγορία του σπηλαίου: η παιδεία

Κείμενο αναφοράς: Πλάτων, Πολιτεία 518b-519a

α. Εισαγωγικά σχόλια:

Το απόσπασμα ανήκει στο δεύτερο μέρος της αλληγορίας του σπηλαίου: όχι πια στην ίδια τη μυθική αφήγηση αλλά στην **ερμηνεία** της από τον **Σωκράτη**. **Εστιάζει στο πρόβλημα της παιδείας**. Η παιδεία δεν αποτελεί ένα περιθωριακό ζητούμενο στο πλαίσιο της συγκεκριμένης αλληγορίας αλλά το ίδιο το κεντρικό της θέμα, όπως το δήλωσε η εισαγωγική πλατωνική φράση: παιδείας τε πέρι καὶ ἀπαιδευσίας (πρώτη περίοδος 8ης ενότητας). Το πρόβλημα της παιδείας, εξάλλου, αποτελεί κεντρικό θέμα της *Πολιτείας*, αφού από αυτήν εξαρτάται η διαχείριση όλων των ζητημάτων τα οποία τίθενται στο πλαίσιο της ιδεατής κοινωνίας που δομούν οι οίκιστάι της: ο Σωκράτης και οι συνομιλητές του.

β. Θέμα:

Το περιεχόμενο της παιδείας και η λειτουργία της.

γ. Δομικά στοιχεία:

1. Η απόρριψη της άποψης των επαγγελματιών της εκπαίδευσης πως η παιδεία έχει τη δυνατότητα να εμφυτεύει τις γνώσεις στην ψυχή. Στήριξη: Η παρομοίωση με τους τυφλούς που αποκτούν την όραση. Ο Γλαύκων συμφωνεί.

2. Ο άνθρωπος έχει μέσα στην ψυχή του τη δυνατότητα και το κατάλληλο όργανο για να οδηγηθεί στη γνώση. Στήριξη: Η παρομοίωση με τη στροφή του όλου του σώματος προς το φως. Ο Γλαύκων συμφωνεί.

3. Ορισμός της παιδείας ως τέχνης της «περιαγωγής» της ψυχής. Το παράδειγμα με την όραση. Ο Γλαύκων συμφωνεί.

4. Οι διαφορές της φρόνησης από τις άλλες αρετές του ανθρώπου. Ο καθοριστικός ρόλος της «περιαγωγής».

δ. Ερμηνευτικά σχόλια:

• Δεῖ δὴ, εἰπόν, ἡμᾶς τοιόνδε νομίσαι περὶ αὐτῶν, εἰ ταῦτ' ἀληθὴ· τὴν παιδείαν οὐχ οἷαν τινὲς ἐπαγγελλόμενοι φασιν εἶναι τοιαύτην καὶ εἶναι. Φασὶ δὲ που οὐκ ἐνούσης ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστήμης σφεῖς ἐντιθέναι, οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες: Ο **Σωκράτης** συνεχίζει τη διήγηση της αλληγορίας του σπηλαίου επιχειρώντας να ορίσει την έννοια της παιδείας. Ξεκινά τη διατύπωσή του αρνητικά, **προσδιορίζοντας αρχικά τι δεν είναι παιδεία**. Έτσι καλεί τους συνομιλητές του («ἡμᾶς») να παραδεχτούν πως αν είναι αληθινά («εἰ ταῦτ' ἀληθὴ») όλα όσα έχει προαναφέρει, τότε πρέπει να παραδεχτούν και πως **η παιδεία δεν είναι τέτοια όπως την ορίζουν όσοι την έχουν για επάγγελμά τους** («ἐπαγγελλόμενοι»). Αυτοί ισχυρίζονται πως στην ψυχή δεν υπάρχει γνώση και πως αυτή ο άνθρωπος την αποκτά μέσα από τη διαδικασία της μάθησης. Άρα, οι ίδιοι με τη διδασκαλία τους εμφυτεύουν («ἐντιθέναι») τη γνώση στην ψυχή των μαθητών, σαν να βάζουν την ικανότητα της όρασης στα μάτια ενός τυφλού, ώστε να μπορεί να βλέπει με αυτά (**παρομοίωση**). Στο σημείο αυτό ο **Σωκράτης** κάνει έναν **δριμύ υπαινιγμό εναντίον των σοφιστών**, οι οποίοι είχαν ως επάγγελμά τους τη μόρφωση έναντι αδρῆς αμοιβῆς.

Ο **Πλάτων** υποστηρίζει ότι η γνώση και η απόκτησή της (η παιδεία) δεν είναι κάτι εξωτερικό, επιφανειακό· είναι μια **εσωτερική λειτουργία**, η οποία στην πλατωνική φιλοσοφία αποκαλείται συμβολικά «**ἀνάμνησις**». Μια πληροφορία ή ένα σύνολο πληροφοριών τα οποία προσλαμβάνει ο άνθρωπος από εξωτερικές πηγές (π.χ. εικόνες, ακούσματα, συμβατικά μαθήματα, βιβλία, διαδικτυακές πηγές) και τα εσωτερικεύει μέσω των αισθήσεών του, δεν συνιστούν για τον Πλάτωνα αληθινή γνώση. Ενδεχομένως, μάλιστα, να συνιστούν και παραπλάνηση, να υποσκάπτουν την αληθινή γνώση, καθώς δημιουργούν την ψευδαίσθηση της κατοχής της.

- **Φασὶ γὰρ οὖν, ἔφη:** Ο **Γλαῦκων**, ο οποίος παρακολουθεί με προσοχή τα λεγόμενα του Σωκράτη, επιβεβαιώνει τη διαπίστωση του φιλοσόφου, αναφέροντας ότι πραγματικά υπάρχουν άνθρωποι που ισχυρίζονται ότι βάζουν τη γνώση στην ψυχή των μαθητών τους. Δηλωτική είναι η επανάληψη «**φασίν**» - «**φασί**» - «**φασί**».

- **Ὁ δέ γε νῦν λόγος, ἦν δ' ἐγώ, σημαίνει ταύτην τὴν ἐνοῦσαν ἐκάστου δύναμιν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ ὄργανον ᾧ καταμανθάνει ἕκαστος, οἷον εἰ ὄμμα μὴ δυνατόν ἦν ἄλλως ἢ σὺν ὅλῳ τῷ σώματι στρέφειν πρὸς τὸ φανὸν ἐκ τοῦ σκοτιώδους, οὕτω σὺν ὅλῃ τῇ ψυχῇ ἐκ τοῦ γιγνομένου περιοκτέον εἶναι, ἕως ἂν εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον δυνατόν γένηται ἀνασχέσθαι θεωμένη· τοῦτο δ' εἶναι φάμεν τἀγαθόν:** Στη συνέχεια του λόγου του ο **Σωκράτης** παρατηρεί πως η αλληγορία φανερώνει ακριβώς το αντίθετο: **στην ψυχή κάθε ανθρώπου ενυπάρχουν η δυνατότητα της μάθησης και κατάλληλο ὄργανο για τη μάθηση.** Για να επεξηγήσει τη θέση του χρησιμοποιεί μια **παρομοίωση**: όπως ένα μάτι («ὄμμα») στρέφεται μαζί με ὅλο το σώμα από το σκοτεινό μέρος προς το φωτισμένο, αν δεν είναι δυνατό να δει το φως διαφορετικά, έτσι και αυτό το ὄργανο μαζί με ὅλη την ψυχή χρειάζεται να μεταστραφεί από τον μεταβαλλόμενο κόσμο της εμπειρίας («ἐκ τοῦ γιγνομένου») προς την αντίθετη κατεύθυνση: να ανυψωθεί προς το αληθινά υπαρκτό («τὸ ὄν») και να φτάσει ως την πιο κατάφωτη βαθμίδα του ὄντος («τὸ φανότατον»), μέχρι να αντέξει να ατενίσει («θεωμένη») το πολύ δυνατό φως του. Ο **Σωκράτης** διευκρινίζει πως το «**φανότατον τοῦ ὄντος**» είναι η **Ιδέα του Αγαθοῦ**. Άρα, ο **Σωκράτης** ταυτίζει το αληθινά υπαρκτό με το αγαθό και ακριβέστερα με την Ιδέα του Αγαθοῦ.

Η παράγραφος, λοιπόν, δομεῖται πάνω σε μια αναλογία. Όπως το μάτι απαιτεί στροφή ὅλου του σώματος για να έχει ολοκληρωμένη θέαση του αντικειμένου του, έτσι και η γνώση απαιτεί ψυχική, δηλαδή βιωματική σχέση του ανθρώπου με το γνωστικό αντικείμενο· απαιτεί μια **μεταστροφή της ψυχῆς** («περιοκτέον εἶναι») και επιτυγχάνεται με τη συνδρομή ποικίλων δυνάμεών της και όχι μόνο με τον νου. Γι' αυτό και ο **Πλάτων** χρησιμοποιεί το ρήμα **θεῶμαι**, το οποίο συναιρεί τις αισθητηριακές και νοητικές γνωστικές δυνατότητες του ανθρώπου, επικυρώνοντας την άμεση σχέση του με τον κόσμο.

- **Ἦ γάρ:** Ο **Σωκράτης** εφαρμόζει τη **διαλεκτική μέθοδο**, καθώς απευθύνεται με ερώτηση στους συνομιλητές του, καλώντας τους να εκφράσουν τη συμφωνία ή τη διαφωνία τους με τις θέσεις που εκφράζει.

- **Ναί:** Ο **Γλαῦκων** επιβεβαιώνει τη θέση του Σωκράτη με μονολεκτική καταφατική διατύπωση. Φαίνεται πως η διήγηση του φιλοσόφου έχει κεντρίσει έντονα το ενδιαφέρον του.

• Τούτου τοίνυν, ἣν δ' ἐγώ, αὐτοῦ τέχνη ἂν εἴη, τῆς περιαγωγῆς, τίνα τρόπον ὥς ῥᾷστά τε καὶ ἀνυσιμώτατα μεταστραφῆσεται, οὐ τοῦ ἐμποιῆσαι αὐτῷ τὸ ὁρᾶν, ἀλλ' ὥς ἔχοντι μὲν αὐτό, οὐκ ὁρθῶς δὲ τετραμμένῳ οὐδὲ βλέποντι οἷ ἔδει, τοῦτο διαμηχανήσασθαι: Στη συνέχεια της διήγησης ο **Σωκράτης** καταλήγει στο συμπέρασμα του συλλογισμού του, διατυπώνοντας έναν **ορισμό της παιδείας**. Ορίζει την παιδεία ως την τέχνη που θα βοηθήσει την ψυχή στη μεταστροφή της από τον κόσμο των αισθητών όντων στον νοητό κόσμο των Ιδεών, ώστε να καταφέρει να θεαθεί τις Ιδέες και την Ιδέα του Αγαθού. Αντικείμενο λοιπόν διερεύνησης θα ήταν **με ποιο τρόπο θα επαναπροσανατολιστεί η ψυχή όσο γίνεται πιο εύκολα και πιο αποτελεσματικά** («ῥᾷστά τε καὶ ἀνυσιμώτατα μεταστραφῆσεται»).

Ο **Σωκράτης** διευκρινίζει τη θέση του επανερχόμενος στο παράδειγμα της όρασης: το ζητούμενο δεν είναι να εμφυτευτεί στην ψυχή (και ειδικότερα στο λογιστικόν) η ικανότητα της θέασης του νοητού κόσμου («οὐ τοῦ ἐμποιῆσαι αὐτῷ τὸ ὁρᾶν»), αφού την ικανότητα αυτή τη διαθέτει («ὥς ἔχοντι μὲν αὐτό»). Όμως, **η ψυχή δεν είναι σωστά προσανατολισμένη**, αφού δεν κοιτάζει προς τα εκεί που θα έπρεπε να κοιτάζει («οὐκ ὁρθῶς δὲ τετραμμένῳ οὐδὲ βλέποντι οἷ ἔδει»), δηλαδή προς τον νοητό κόσμο των Ιδεών, αλλά είναι προσανατολισμένη προς τον αισθητό κόσμο. **Ο στόχος που έχει να εκπληρώσει η παιδεία είναι η μεταστροφή της ψυχῆς προς τον νοητό κόσμο** («τοῦτο διαμηχανήσασθαι»).

Η θέαση του Αγαθού προϋποθέτει μια ψυχική μεταστροφή. Ο ευκολότερος («ῥᾷστα») και αποτελεσματικότερος («ἀνυσιμώτατα») τρόπος για να επέλθει αυτή η μεταστροφή είναι **η τέχνη της παιδείας**. Το επαναλαμβάνουμε: Δεν θα προσφέρει η παιδεία κάποιες εξωτερικές πληροφορίες ως καινούργιες γνώσεις· θα ενεργοποιήσει τις ίδιες τις γνωστικές δυνάμεις του ανθρώπου. Μόνο έτσι μπορεί να παραχθεί μια γνώση ριζωμένη μέσα του, βιωμένη και ανθεκτική στη λήθη.

• Ἔοικεν γάρ, ἔφη: Ο **Γλαῦκων** επιβεβαιώνει με συντομία για άλλη μια φορά τη θέση του φιλοσόφου. Χαρακτηριστική είναι η χρήση του ρήματος «ἔοικεν» (= φαίνεται), που απαντά στη δυνητική ευκτική «**τέχνη ἂν εἴη**», που χρησιμοποίησε ο **Σωκράτης**. Και οι δύο αυτοί ρηματικοί τύποι φανερώνουν **μετριοπάθεια, απουσία δογματισμού**.

• Αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς κινδυνεύουσιν ἐγγὺς τι εἶναι τῶν τοῦ σώματος -τῷ ὄντι γὰρ οὐκ ἐνοῦσαι πρότερον ὕστερον ἐμποιεῖσθαι ἔθεσι καὶ ἀσκήσεσιν- ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειοτέρου τινὸς τυγχάνει, ὥς ἔοικεν, οὔσα, ὃ τὴν μὲν δύναμιν οὐδέποτε ἀπόλλυσιν, ὑπὸ δὲ τῆς περιαγωγῆς χρήσιμόν τε καὶ ὠφέλιμον καὶ ἄχρηστον αὖ καὶ βλαβερόν γίνεται: Μέχρι τώρα ο **Σωκράτης** αναφερόταν στη νοητική λειτουργία του ανθρώπου και άρα στο μέρος της ψυχῆς που σχετίζεται με τη νόηση, δηλαδή στο λογιστικόν. Τώρα **στρέφει την προσοχή του στις αρετές**, οι οποίες αποκαλούνται συνήθως αρετές της ψυχῆς, δηλαδή **στις αρετές που σχετίζονται με τον χαρακτήρα του ανθρώπου**. Τέτοιες είναι, για παράδειγμα, η εγκράτεια (π.χ. στο φαγητό, στο ποτό, στον έρωτα και γενικότερα σε οτιδήποτε σχετίζεται με τις σωματικές απολαύσεις και την ικανοποίηση των βιοτικών αναγκών μας), η εντιμότητα στις συναλλαγές με τους άλλους ανθρώπους, η γενναιότητα, η μεγαλοψυχία κ.λπ. Ο **Σωκράτης** εκφράζει τη θέση ότι αυτές οι αρετές σε μεγάλο βαθμό έχουν **τα ίδια χαρακτηριστικά με τις αρετές του σώματος**, αφού οι αρετές της ψυχῆς δεν προϋπάρχουν μέσα μας, αλλά γεννιούνται και προάγονται μέσω του εθισμού και

της άσκησης, μιας εξωτερικής δηλαδή διαδικασίας, όπως δηλαδή και οι σωματικές αρετές (π.χ. η δεξιολοτεχνία σε κάποια τέχνη ή σε κάποιο άθλημα ή στη χρήση των πολεμικών όπλων, η σωματική δύναμη και ευεξία κ.λπ.). Και ότι, αντίθετα, η **διανοητική ικανότητα του ανθρώπου, η φρόνησις, αποτελεί ένα εσωτερικό δεδομένο.**

Ο **Σωκράτης** στη συνέχεια επανέρχεται στη **διανοητική ικανότητα του ανθρώπου** («ή δὲ τοῦ φρονῆσαι) τονίζοντας πως φαίνεται ότι **έχει κάποια θεϊκότερη φύση** («θειοτέρου») και **δεν χάνει ποτέ τη δύναμή της. Όμως δεν λειτουργεί πάντα με θετικό τρόπο.** Όταν στρέφεται προς τη θέαση του νοητού κόσμου των Ιδεών και της Ιδέας του Αγαθού, μπορεί να λειτουργεί με τρόπο που να αποβαίνει χρήσιμη και ωφέλιμη, ενώ, όταν στρέφεται προς τον κόσμο των αισθήσεων αποβαίνει άχρηστη και βλαπτική (αντιθετικά ζεύγη: «χρήσιμον» - «ἄχρηστον», «ὠφέλιμον» - «βλαβερόν»).

Ο **Σωκράτης** λοιπόν αποφαινεται ότι η **διανοητική ικανότητα του ανθρώπου** («φρόνησις») **έχει αμφίσημο χαρακτήρα.** Για να γίνει πιο εύκολα αντιληπτός αυτός ο χαρακτήρας, μπορούμε να αναλογιστούμε όσα έχει εκθέσει προηγουμένως στην αλληγορία του σπηλαίου. **Χρήσιμος και ωφέλιμος** λοιπόν είναι όταν αναλαμβάνουν την εξουσία οι φιλόσοφοι από αίσθηση καθήκοντος, έχουν ακέραιο χαρακτήρα, είναι αδέκαστοι και ολόψυχα αφιερωμένοι στο κοπιώδες λειτούργημά τους να υπηρετούν το συμφέρον ολόκληρης της πόλεως. Αντίθετα, **αρνητικός και βλαπτικός** είναι όταν οι πολιτικοί επιδίδονταν σε μια διαρκή προσπάθεια αυτοπροβολής, είναι φιλήδονοι, αρχομανείς και δημοκόλακες, προκειμένου να υπηρετήσουν το προσωπικό τους συμφέρον.

Συμπερασματικά οι **υπόλοιπες** (πέρα από τη φρόνηση) **αρετές της ψυχής** (ακριβέστερα, οι θεωρούμενες ως τέτοιες - «καλούμεναι») **εμφανίζονται και αποκτιούνται με τη συνήθεια και την άσκηση.** Πρόκειται, όπως θα δούμε και στα *Ηθικά Νικομάχεια* του **Αριστοτέλη** για τις **ηθικές αρετές**, π.χ. την ανδρεία ή την πραότητα. Είναι, έτσι, εξηγήσιμες και διδακτές. Η αρετή όμως της ανθρώπινης διάνοιας, η «φρόνησις» (η λογική ικανότητα) είναι καταρχάς **μία έμφυτη** (άρα και ανερμήνευτη) **δυνατότητα.** Γι' αυτό και η ενύπαρξή της στον άνθρωπο (όχι ως άτομο αλλά ως είδος) ανάγεται από τον **Πλάτωνα** (όπως και στον **Αριστοτέλη**, και άλλους αρχαίους φιλοσόφους) στο Θεό, ως εκείνη η ανθρώπινη ιδιότητα που προσεγγίζει περισσότερο στις θείες ιδιότητες. Στον άνθρωπο, όμως, επαφίεται ο τρόπος που θα τη διαχειριστεί. Αν πραγματοποιηθεί η «**περιαγωγή τῆς ψυχῆς**», η μεταστροφή που προσανατολίζεται από και προς το Αγαθό, τότε το ανθρώπινο λογικό αποβαίνει χρήσιμο και ωφέλιμο· χωρίς τη στροφή προς το Αγαθό, το ανθρώπινο μυαλό αποβαίνει όχι απλά άχρηστο αλλά και βλαβερό.

ε. Η αντίθεση φως-σκοτάδι. Η όραση των ματιών και της ψυχής/νου. Ο απελευθερωτικός ρόλος της παιδείας:

Είναι δεδομένο ότι το σπήλαιο συμβολίζει τον ορατό-αισθητό κόσμο· ο κόσμος έξω από το σπήλαιο συμβολίζει τον κόσμο της νόησης· με την ίδια λογική, η αντίθεση φως-σκοτάδι υποδηλώνει επίσης μιας διπλή (διαδοχική) συμβολική αντιστοιχία: **α.** φῶς πυρός-ἥλιος και **β.** ἥλιος-Ἀγαθόν.

Εάν το φως της φωτιάς μέσα στο σπήλαιο επιτρέπει μια ψευδαισθητική όραση, κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και στον κόσμο μας· εγγυάται μὲν ο ἥλιος και το φως του τη δυνατότητα της όρασης, αυτή όμως απέχει από την αλήθεια. **Την αλήθεια εγγυάται πραγματικά μόνο η γνώση του Αγαθού και των Ιδεών.**

Είναι σημαντικό να απομακρυνθούμε καταρχήν από τη σύγχρονη καθημερινή αντίληψη για την όραση: την κατανοούμε ως μια ανθρώπινη αισθητή ικανότητα που

περιλαμβάνει μόνο δύο όρους: το **υποκείμενο που βλέπει** και το **ορατό αντικείμενο**. Για τους αρχαίους Έλληνες, όμως, είναι απαραίτητος και δραστικός ένας τρίτος, ενδιάμεσος, παράγοντας της όρασης: το **φως**. Χωρίς το φως δεν υπάρχει όραν, δεν γεφυρώνεται το υποκείμενο και το αντικείμενο. Το ίδιο το μάτι έχει μια ηλιακή φύση, εκπέμπει φως, και το φως αυτό, ενσωματωμένο στο φως του ήλιου, επιτρέπει την όραση.

Ο πρώτος, λοιπόν, απελευθερωτικός όρος για τους **δεσμώτες είναι να συνειδητοποιήσουν τον ρόλο του ηλιακού φωτός στον ορατό καθημερινό μας κόσμο**. Έτσι, θα μπορέσουν να συνειδητοποιήσουν, σε δεύτερη φάση, και τον **ρόλο του Αγαθού στον κόσμο της νόησης**: Εάν οι ιδέες επιτρέπουν μια αληθινή θέαση του κόσμου, αυτό γίνεται γιατί υπάρχει το Αγαθό, που προσανατολίζει σε ένα άξιο τελικό στόχο την ανθρώπινη πορεία μέσα στον κόσμο της νόησης.

Με τον μύθο του σπηλαίου παρουσιάζεται, έτσι, μια δυναμική εικόνα για την ισχυρή ικανότητα που έχει η **φιλοσοφία να δια φωτίζει και να ελευθερώνει**. Η γνώση του κόσμου, του ανθρώπου και της κοινωνίας, η χρήση της λογικής για τη ρύθμιση και καθοδήγηση της ζωής σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο, απεικονίζονται στο Σπήλαιο ως κάτι βαθύτατα απελευθερωτικό. Δεν πρόκειται για μια εξωτερική και επιφανειακή αποδέσμευση, αλλά για μια ουσιαστική, υπαρξιακή μεταστροφή, μια αλλαγή του όλου ανθρώπου και της σχέσης του με τον κόσμο.

Ο άνθρωπος που αρχίζει να στοχάζεται παρουσιάζεται σαν κάποιος που σπάει τα δεσμά της συμμόρφωσης στην συνηθισμένη εμπειρία και στην παραδεδεγμένη γνώμη, ενώ η πρόοδος της απαλλαγής από τις πλανερές αντιλήψεις απεικονίζεται σαν ταξίδι από το σκοτάδι στο φως.

στ. Ο υπαρξιακός χαρακτήρας της γνώσης. Ο ολιστικός της χαρακτήρας. Η περιαγωγή: ολική, βιωματική θέαση-θεώρηση, μεταστροφή της ψυχής:

Είναι γνωστή η πλατωνική διχοτόμηση του κόσμου: Από τη μία ο **αισθητός κόσμος**, ο κόσμος όπως τον προσλαμβάνουν οι αισθήσεις μας. Από την άλλη ο **νοητός κόσμος**, ο κόσμος όπως τον προσλαμβάνει ο νου μας. Αυτή η διάκριση σημαίνει αμέσως τη διαστολή δύο τρόπων υπάρξεως, δύο διαφορετικών κόσμων. Γιατί δεν είναι μόνο ο άνθρωπος που αντικατοπτρίζει αυτή την αντιδιαστολή, αλλά κάθε υπαρκτό. **Κάθε αντικείμενο της ανθρώπινης εμπειρίας μετέχει ταυτόχρονα στον κόσμο των αισθητών και στον κόσμο των νοητών**. Ποια είναι η σχέση ανάμεσα σε αυτούς τους δύο ξεχωριστούς κόσμους; Ο ένας είναι ο κόσμος των λογικών μορφών, των αιώνιων προτύπων κάθε αισθητού φαινομένου, ο κόσμος των άφθαρτων και αναλλοίωτων νοητών πραγματικοτήτων και επομένως των όντως υπαρκτών. Ο άλλος είναι ο κόσμος των παροδικών και καταδικασμένων στον αφανισμό αισθητών πραγματικοτήτων, είναι η αντανάκλαση των αιώνιων λογικών προτύπων στην εφήμερη και φθαρτή ύλη.

Για να μπορέσει ο άνθρωπος να απεγκλωβιστεί από την πρόσδεση στον παραπλανητικό κόσμο των αισθήσεων και να αναχθεί, απελευθερωμένος πια, σε μια νοητική θεώρηση του κόσμου, είναι απαραίτητη μια ψυχική μεταβολή: η **περιαγωγή της ψυχής**. Η λέξη δηλώνει καταρχάς την απομάκρυνση από τη μία, δεδομένη και υποχρεωτική οπτική γωνία· έτσι, η **περιαγωγή είναι αρχικά** (αλλά όχι πρωταρχικά) **μια σφαιρική διεύρυνση της οπτικής γωνίας, μια περιστροφή**.

Δεν αρκεί, όμως, αυτή για να απεγκλωβιστεί ο άνθρωπος από την αποκλειστικά αισθητηριακή πρόσληψη του κόσμου. Χρειάζεται η **φιλοσοφική παιδεία** που θα

κάνει την **περιαγωγή ολική μεταστροφή της ύπαρξης**, ώστε ο άνθρωπος να μπορεί να βλέπει, πάνω και πέρα από τα επιμέρους αντικείμενα, την ουσία του καθενός και να νοεί την Ιδέα τους.

Το να γίνει **κανείς φιλόσοφος** σημαίνει να **βιώσει μια «μεταστροφή της ψυχής»** η οποία αλλάζει ολόκληρη τη ζωή του (ψυχής περιαγωγή, *Πολιτεία*, 521c, 518d). Αυτό που κάποιον τον κάνει φιλόσοφο είναι μια τελείως διαφοροποιημένη στάση απέναντι στην πραγματικότητα: **μόνο αυτός είναι ικανός για τη γνώση των Ιδεών**. Παντού, όπου ο **Πλάτων** προσεγγίζει την έννοια του φιλοσόφου, αναφέρεται σε αυτόν τον οντολογικό επαναπροσανατολισμό.

ζ. Ηθικές αρετές και φρόνηση. Η σωκρατική ταύτιση αρετής και γνώσης:

Για τον **Σωκράτη** η ηθική στάση ζωής, όλες οι αρετές ως **συμπαγές σύνολο** (= δικαιοσύνη) **είναι αποτέλεσμα γνώσης**. Ο άνθρωπος γνωρίζει το καλό, και αυτόματα το θέτει γνώμονα στη ζωή του, και το πράττει. Φυσικά δεν πρόκειται για κάποια εξωτερική, επιφανειακή γνώση του τι είναι καλό, μια πληροφοριακού τύπου εκμάθηση των ηθικών αξιών. Είναι μια **βιωμένη γνώση, θέαση του Αγαθού**, η οποία εσωτερικευμένη πια, αποβαίνει αυτόματα πράξη. **Οὐδείς ἐκὼν κακός**, διακήρυξε ο **Σωκράτης**: δεν μπορεί κανείς να είναι συνειδητά, εν πλήρει γνώσει, κακός. **Κακός είναι μόνο ο βυθισμένος στην άγνοια**.

Παράλληλα κείμενα

Παράλληλο κείμενο 1: Επίκουρος, Επιστολή στον Ηρόδοτο, 38

- **Πρώτο βήμα:** Ο ακριβής, ορθός ορισμός των εννοιών - η διερεύνηση της ιδέας εκάστου των όντων (πρωταρχικό νόημα) [εν μέρει προσέγγιση της πλατωνικής αποψης].

- **Δεύτερο βήμα:** Εμπιστοσύνη στις παραστάσεις είτε του νου είτε των επιμέρους αισθήσεων, καθώς και στα συναισθήματα ηδονής και πόνου (εμφανής διαφοροποίηση από τον Πλάτωνα).

Για τον **Επίκουρο** οι αισθήσεις είναι **αξιόπιστες**, ενώ για τον **Πλάτωνα** όχι. Επιπλέον, τα συμπεράσματα της λογικής πρέπει να ελέγχονται από τη μαρτυρία των αισθήσεων. Τέλος, για τον **Επίκουρο** **υπάρχουν παραστάσεις που δρουν απευθείας στο νου** (ο νους είναι το ίδιο υλικός με οποιοδήποτε άλλο σημείο του σώματος μας) π.χ. για να εξηγήσουμε την αντίληψή μας για τους θεούς, για να εξηγήσουμε τις εικόνες που βλέπουμε στα όνειρά μας. Ο **Πλάτωνας** **διαφοροποιείται σε όλα**, καθώς θεωρεί πως η αληθινή και ασφαλής γνώση αφορά κατεξοχήν την υπέρβαση της υλικής πραγματικότητας.

Παράλληλο κείμενο 2: Ζαν Ζακ Ρουσό, Αιμίλιος ή Περί αγωγής

Κατά τον **Ρουσό** ο άνθρωπος, όταν είναι παιδί, διαθέτει ήδη κάποιες δυνάμεις είτε νοητικές είτε σωματικές, δοσμένες από τη φύση: **είναι απαραίτητο α. να αφήσουμε το παιδί να τις αξιοποιήσει και β. να τις ενισχύσουμε επειδή είναι ανεπαρκείς**. Σημαντικός είναι και ο ρόλος του εθισμού. Η πρόταση του **Ρουσό** είναι μία ζωή στραμμένη και σύμφωνη με τη φύση,

απαλλαγμένη από τις αρνητικές επιδράσεις της κοινωνίας. Επιπλέον αποκλείει τη φαντασία. Τέλος ο **Ρουσό** μιλά για εκπαίδευση παιδιών, ενώ ο **Πλάτωνας** εστιάζει σε νέους ή και ενηλίκους. Σε κάθε περίπτωση και οι δύο φιλόσοφοι αντιλαμβάνονται τη γνώση ως προσωπική κατάκτηση.